

Auszténites és ferrites feltöltő varratok ultrahangos vizsgálata atomerőműi szerkezetek gyártásakor

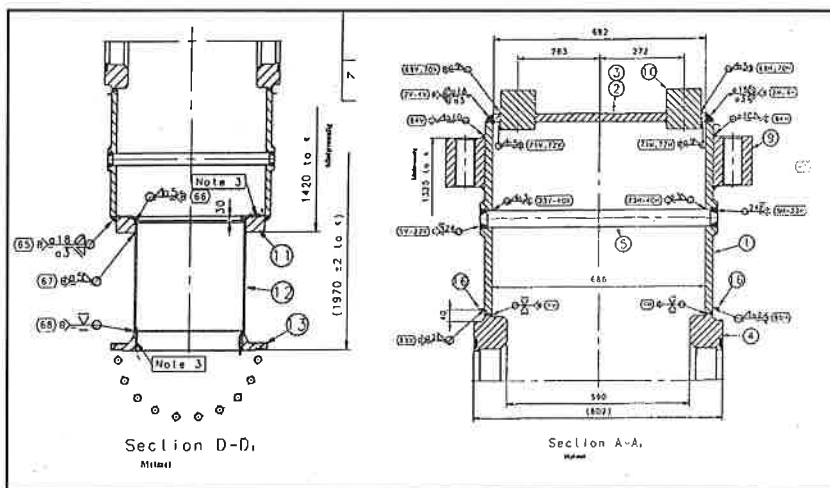
Széll László*

Az ALSTOM Power Hungária Rt. (korábban Láng Gépgyár) erőműi berendezések, gőzturbinák turbinakomponensek és különféle hegesztett szerkezetek: tartályok, hőcserélők, előmelegítők gyártásával, szervizelésével foglalkozik. Gyártmányainak jelentős része az Európai Unión belül talál vásárlóra.

Felrakó hegesztéssel készült varratok vizsgálata

Az Oskarshamn svéd atomerőműi projekt keretén belül megrendeltek egy hegesztett radiál ház legyártását. A gyártás megkezdését a részletes ultrahangos eljárás elfogadásától tette függővé a megrendelő. A részletes ultrahangos eljárást (detailed ultrasonic procedure – DUP) a svéd Atomerőművi Ellenőrző Hatósághoz (SAQ) kellett benyújtani elfogadásra.

A radiál ház hegesztési rajzának két részlete az 1. ábrán látható.

1. ábra. A radiál ház két hegesztési részlete (ferrites és auszténites varratok)

A rajzon látható, hogy a szerkezet többféle geometriájú hegesztési varratot tartalmaz. A ferrites tompavarratokat MSZ EN 1712, MSZ EN 1714 szerint kellett vizsgálni, ez nem kíván különösebb magyarázatot. A felrakó hegesztések vizsgálatához a KBM EP 3-5-23 előírást adta meg a megrendelő.

A ferrit-perlites szövetszerkezetű P265GH alapanyagra az egyik feltöltő hegesztést a ferrit-martenzites szövetszerkezetű CN 13/4 hozaganyaggal végeztük, míg a másik feltöltő hegesztés az auszténites szövetszerkezetű eredményező, CN 23/12Mo-FD hozaganyaggal készült. Az alapanyag névleges és a hegesztőanyagok tipikus kémiai összetételét az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat. Az alap- és hegesztőanyagok kémiai összetétele

	C	Si	Mn	Cr	Ni	Mo	V
	%	%	%	%	%	%	%
	max.	max.					
P265GH	0,2	0,4	0,5-1,4	-	-	-	-
CN13/4	0,03	0,3	0,6	12,5	4,5	0,5	-
CN23/12Mo-7D	0,02	0,7		23	12-13	2,5	-

*ALSTOM Power Hungária Rt.

A KBM-EP 3-5-23 előírás összefoglalása

A felrakó hegesztésben esetleg előforduló kötési hibák, térfogatos hibák és repedések kimutatását kell megoldani.

Az elvégzendő ultrahangos vizsgálatok technológiája, kiterjedtsége függ az ömledék repedésérzékenységtől, mivel a térfogati és repedés-szerű hibák nem ismerhetők fel egyidejűleg. A hegesztés repedés-érzékenysége meghatározására az alábbi képletet szolgál, a hivatkozott előírás szerint:

$$G = Cr + 3,3.Mo + (8,1.V) - 2$$

Ha $G > 0$, akkor a hegesztést repedésre érzékenynek kell tekinteni, és 70°-os osztott adóvevő szögfejjel kell vizsgálni.

A vizsgálóberendezés érzékenysége és referencia szintje kalibráló egy referencia testtel, melyben egy 2 mm átmérőjű furat van a hegesztési varrat és az alapanyag átmeneti zónájában. Erre az $\varnothing 2$ mm-es furatra a szabvány nem tér ki, így nem tudni,

hogy merőleges hengeres furatról vagy körtárcsa reflektorról van-e szó. A referenciaszint az $\varnothing 2$ mm-es furat. Minden olyan reflektor, amely ezt a referenciaszintet 50%-kal meghaladja értékelendő, és tisztázandó az oka függetlenül a hiba hosszától. Repedések és repedés jellegű hibák nem megengedettek.

Olyan térfogatos hibák, amelyek nagyobbak a referenciaszintnél, nem megengedettek. Azon térfogatos hibák, amelyek a referenciaszint 50-100%-val megegyezők, és ha a hosszuk kisebb, mint 25 mm, elfogadhatók, ha számuk nem haladja meg a 15 db/m² értéket.

A kivonatban ismertetett előírás több érdekességet is tartalmaz. Látható, hogy az ASME elveire épül, és a lehető legegyszerűbben fogalmazza meg a vizsgálat végrehajtását és az elfogadási kritériumokat. Nem írja elő, például az alkalmazandó vizsgálati frekvenciát, a folytonos-

sági hiányok közelállóságát, nem alkalmaz anyagcsoportokat, falvastagsági különbségeket stb.

Vizsgálófej kiválasztása az auszténites feltöltő varrat vizsgálatához

Az alapanyag – a képletből kiszámolva – nem érzékeny repedésre ($G \cong -2$), míg az ömledéket, illetve az átmeneti zónát repedésre érzékenynek kell tekinteni ($G \cong 12$ illetve $G \cong 20$). A vizsgálatokat a ferrit-martenzites feltöltő varratokra éppen úgy el kell végezni, mint az auszténitesekre, de az előbbi ultrahangos szempontból nem jelent különösebb gondot, mivel az alapanyagban és a varratban a hang terjedési sebessége és gyengülése közel azonos.

Az SAQ hatósághoz elfogadásra kiküldött, a feltöltő varratok ultrahangos vizsgálatának részletes eljárása a következő négy pontban foglalható össze:

- 1.) A ferrites feltöltő varratok, illetve
- 2.) az auszténites feltöltő varratok vizsgálata a térfogatos hibák, a kötési hibák és a repedések kimutatására.
- 3.) A vizsgálófejek kiválasztása
- 4.) Az ellenőrző testek

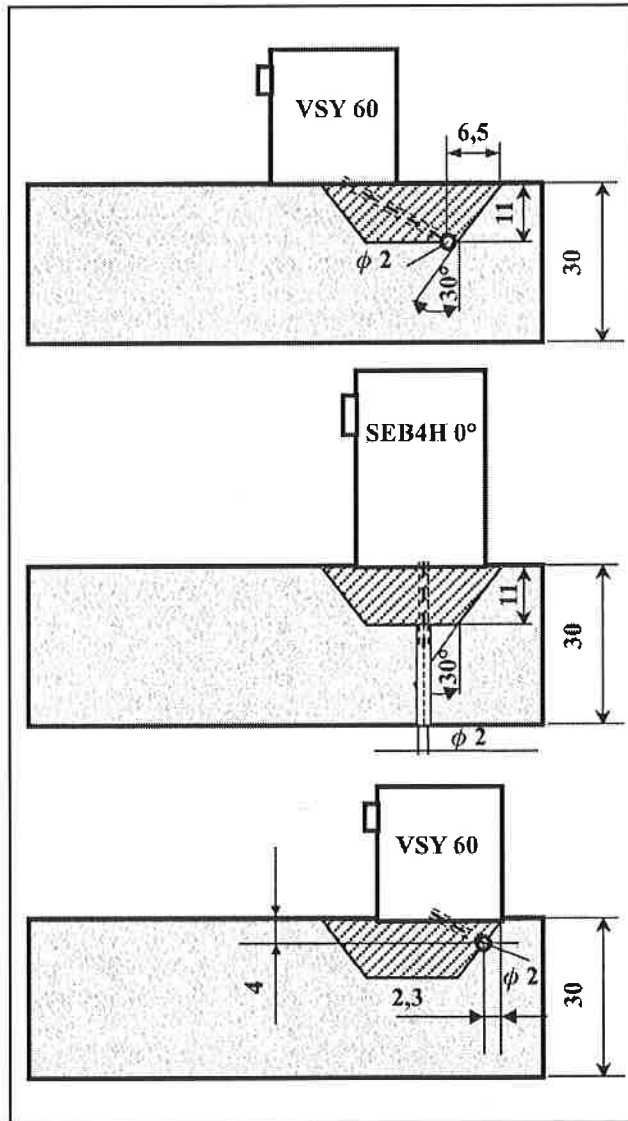
A vizsgálófejek kiválasztását jelen esetben három szempont döntötte el:

- a vizsgálati előírás,
- a szóba jöhető vizsgálófejek paraméterei és
- a varrat geometriája.

A vizsgálati előírás meghatározza az Ø 2 mm-es furat vizsgálati érzékenységét, osztott adóvevő fej alkalmazását. A vizsgálófej paramétereinél a fő szempont az ultrahang hatótávolsága és a vizsgálófej mérete. Az 2. táblázatban láthatók a szóba jöhető vizsgálófejek.

2. táblázat. Segéd táblázat a Krautkrämer fejek kiválasztásához

Típus	Méret a x b (mm)	Frekvencia f (MHz)	Szög β (°)	Hatástávolság min. (mm)	Hatástávolság max. (mm)
VRY45	10x22	1.8	45	21	150
VRY60	10x22	1.8	60	20	120
VRY70	10x22	1.8	70	15	100
VSY45-2	5x10	2	45	4	30
VSY60-2	5x10	2	60	4	30
VSY70-2	5x10	2	70	5	25
VSY45	5x10	4	45	3	40
VSY60	5x10	4	60	3	40
VSY70	5x10	4	70	4	35

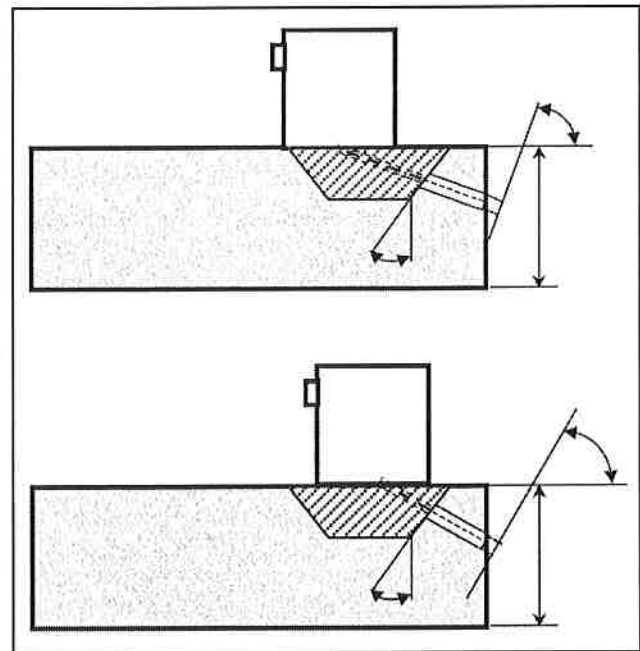
2. ábra. Az ET 8 ellenőrző test

A varratgeometria ismeretében kiválasztható a táblázatból az alkalmas vizsgálófej. A VRY típusú vizsgálófejek sem méretük, sem pedig hatástávolságuk miatt nem felelnek meg. A VSY 2 típusú vizsgálófejek közül a VSY 70-2 a kis hatótávolság miatt nem alkalmas az adott feladatra. Az említett szempontok alapján a gyártási rajz szerinti varratok vizsgálatához a VSY 60 és a VSY 70 típusú vizsgálófejek alkalmazhatók. Az ausztenites alapanyag és az átmeneti zóna vizsgálatához pedig a SEB 4H 0° vizsgálófejet választottuk.

Az ellenőrző testek elkészítése

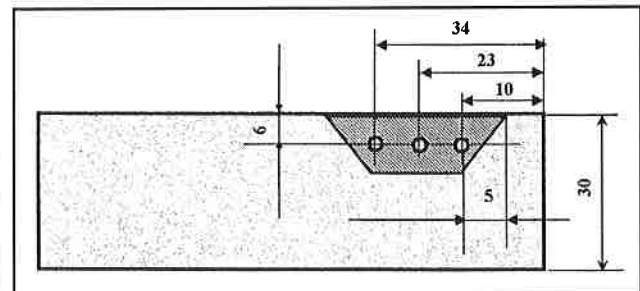
A gyártási rajz szerinti varratoknak megfelelő ellenőrző testeket kellett megtervezni úgy, hogy kielégítsék a már ismertett követelményeket. A 2. ábrán látható ET 8 jelű ellenőrző test a kötési- és a térfogati hibák vizsgálatának a kalibrálásához készült. A kötéshibák elsősorban az alapanyag és a feltöltő hegesztés találkozásánál várhatók. Vizsgálati szempontból az eset szerencsés, mert mind a VSY 60, mind a SEB 4H 0° fejjel a varrat-alapanyag zóna teljes biztonsággal vizsgálható és a térfogati hibák is ellenőrizhetők. A vizsgálatot, hasonló elrendezésben, a 70°-os fejjel is elvégeztük.

A repedések vizsgálatához az ET 9 jelű ellenőrző test készült, vázlat a 3. ábrán látható.

3. ábra. Az ET 9 ellenőrző test

Az előírás 70°-os szög-vizsgálófejet ír elő. Első ránézésre a két ellenőrző testtel a vizsgálat megoldható, de, mint az a 3. ábrán látható, ha a vizsgálófejet X irányban mozgatjuk, a fősugár átlép a varrat-alapanyag határfelületen. Az ultrahang a hangút egy részét a ferrites alapanyagban, egy másik részét az ausztenites töltővarratban teszi meg. A két anyagban mind a terjedési sebesség, mind a hanggyengülés erősen

4. ábra. A háromfuratos ellenőrző test (ET 3)

eltér egymástól. Ezért mind az esetleges hibahely meghatározásához, mind az előíráshoz viszonyított hibanagyság meghatározásához ez a két ellenőrző test nem elégséges.

A megoldást az ET 1-től az ET 6-ig terjedő ellenőrző testek alkalmazása jelentette. Ezeknél a feltöltő hegesztési varratba – különböző mélységekben – 2 illetve 3 referencia furatot munkáltattunk ki. Erre mutat egy példát a 4. ábra.

Összefoglalás

A részletes ultrahangos eljárás (DUP) kidolgozását megelőzően, papíron számos vizsgálati lehetőséget modelleztünk kiszámítva a lehetséges minimális és maximális hangutakat, ami alapján kiválasztottuk a meglévő készülékhez alkalmas fejeket. Az UH-fejek beszerzésével egyidejűleg elkészült a 12 darab **ellenőrző test**, amelyek alkalmazásával egyértelműen behatárolható volt az a zóna, ahol mind a repedés, mind pedig a térfogati hibák kimutathatók. Az ellenőrző testek egyrésztől

igazolták, hogy a választott fejekkel és az ultrahangos vizsgálattechnikai megoldásokkal a kívánt térfogatok biztonságosan ellenőrizhetők, illetve a hibakimutathatóság is elfogadható.

A nagyszámú, a konkrét gyártmányhoz igazodó ellenőrző test elkészítése és bevizsgálása egyrésztől biztosította, hogy a svéd SAQ hivatal minden megjegyzés nélkül elfogadta a DUP-ot, valamint a tényleges gyártmányon elvégzett vizsgálatok eredményeit.

Ahhoz, hogy a gyártmánnyal szemben támasztott minőségi követelmények miatt az ultrahangos vizsgálatokat megbízhatóan, megfelelő hiba-kimutathatósággal el lehessen végezni, gyakran több ellenőrző testet kell elkészíteni. Ennek időigényét és többletköltségét figyelembe kell venni ahhoz, hogy a DUP kidolgozásának a cikkben csak nagy vonalakban ismertetett módját ne csak a nagyobb értékű termékeknél lehessen alkalmazható.

Az ALSTOM Power Hungária Rt. megkapta a megbízást és a hegesztett radiál házat legyártotta.

Hasonló érzékenységű ipari röntgenfilmek összehasonlítása

Varga Géza*

A hazai iparban egyre nagyobb jelentősége van a roncsolásmentes vizsgálatoknak. Ezekben belül az ipari radiográfia az egyik legelterjedtebb vizsgálati módszer, ugyanis a hegesztett kötésekről, vagy a munkadarabról készült radiográfiai felvétel még mindig a legjobban archiválható és perdöntő dokumentum.

Az ipari radiográfia részére különböző minőségű és árú filmeket és vegyszereket állítanak elő a vegyiparban, határon innen és túl, de leginkább túl. A film- és vegyszergyártók anonimitását szem előtt tartva végeztünk összehasonlítást azonos, vagy közel azonos minőségű filmek (Agfa, Foma és Fuji), valamint a gyártók által hozzájuk ajánlott vegyszerek között, végsőként a feketedésbeli és felbonásbeli különbségek kimutatását kitűzve.

Az összehasonlító vizsgálat jellemzői

A vizsgálatot laboratóriumi körülmények között folytattuk le.

A sugárforrás egy Seifert Eresco típusú, 200 kV/8 mA-es készülék volt. A röntgencső az RVK 1 típusú vizsgálószekrényben helyezkedett el.

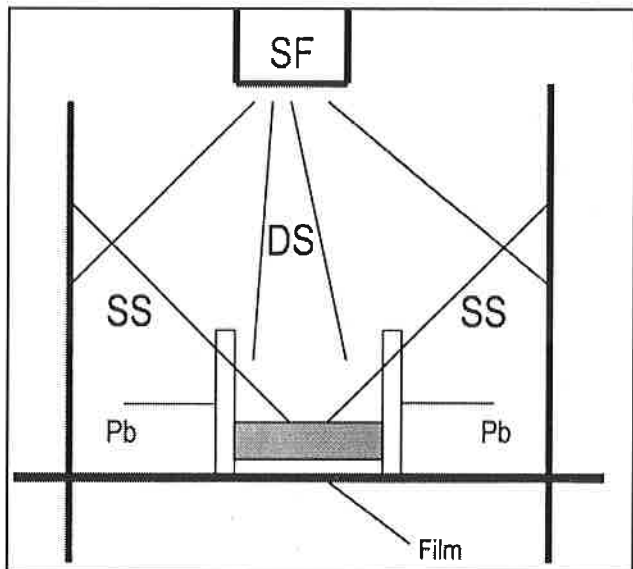
A vizsgálatok megkezdése előtt ellenőriztük a szórt és háttérsugárzást (SS) az alábbi módon:

A tárgyasztalra helyezett filmet egy ugyanolyan méretű acéllemezzel betakartuk, melyet majd a későbbiekben vizsgálni fogunk. A film szemközti oldalai mellé, a filmmel párhuzamosan L profilra hajtott ólomlemez csíkokat állítottunk, amelyeknek magassága 47 mm, szélessége 6 mm és vastagsága 1 mm volt (1. ábra).

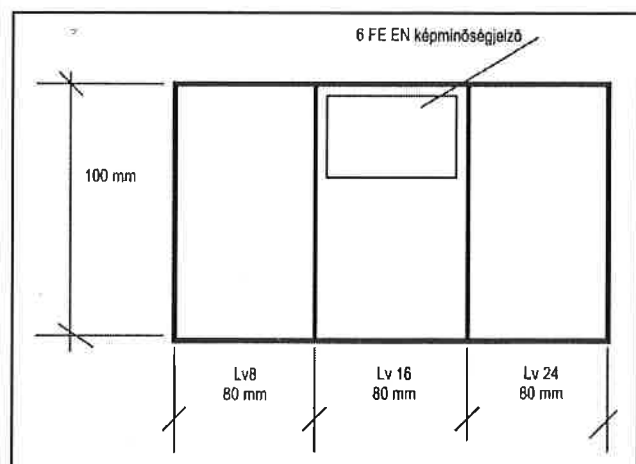
A szórt sugárzás, ha van, filmfeketedés-különbséget eredményez a film melletti ólomlemezcsíkok vetületének árnyéka.

Az 1. ábra szerinti elrendezésben készített filmfelvételeket a laborálást követően kiértékeljük. Szórt sugárzásra utaló feketedés-különbség nem volt tapasztalható.

Ezt követően, a megfelelően bemelegített röntgenkészülékkel egy ultrahangos lépcsős etalonról (L.E.) és egy durva lépcsős etalonról (D.L.E.) készítettünk felvételeket ugyanazon beállítással (gyorsító feszültség, mA, film-fókusz távolság, megvilágítási idő).

1. ábra. A szórt sugárzás vizsgálatának összeállítása. SF: sugárforrás, DS: direkt sugárzás, SS: szórt sugárzás

2. ábra. A durva lépcsős etalon

* okl. gépészmérnök, MBVTI – Műszaki Biztonsági Vizsgáló és Tanúsító Intézet Kft.